

SEMINAR O PONAŠANJU VJEROUČITELJA U NASTAVI

BERNHARD JENDORFF

Justus-Liebig-Universität
Fachbereich 04
Institut für Katholische Theologie
Karl-Glöckner-Straße 21H
D- 39394 Gießen

Primitljeno: 28. 11. 2001.

Pregledni članak

UDK 268 : 371.3

371.3 : 268

Sažetak

Opisani seminar o ponašanju u nastavi nastao je iz microteaching seminara na Katoličkom institutu Sveučilišta u Gießenu. On obuhvaća religijskodidaktičku teoriju i praksu. U seminaru trebaju sudjelovati studenti, početnici u poslu i iskusni vjeroučitelji, koji žele učiti zajedno i učiti jedni od drugih. Ovaj prilog detaljno opisuje tijek nastavne jedinice seminara »Pripovijedanje biblijske perikope« u 3. razredu osnovne škole. Seminar o ponašanju daje potporu, ali nipošto ne zamjenjuje rad u Stručnom praktikumu katoličkog vjeronauka.

Ključne riječi: pripovijedanje, kriteriji pripovijedanja, povratna informacija (feedback), ponašanje u nastavi, microteaching

Teorija i praksa vjeronauka dvije su strane medalje kojima bi svaki religijski pedagog¹ trebao temeljito vladati kako bi stasajućoj generaciji mogao platiti njenu svakodnevnu školarinu koja joj pripada. U sljedećem prilogu to se nudi u posve malim jedinicama na području metodike, ali predstavlja samo jednu kariku u lancu što čini učiteljstvo.

Kako možemo donekle premostiti jaz između teorije i prakse školske svakodnevnice na koji se često žalimo?

– Na seminaru o ponašanju u nastavi sudionici uče na problemskim modelima.

– Oni u praktičnom dijelu seminara razlikuju alternativno ponašanje u nastavi koje može odnosno treba pokazivati varijante vrijedne pažnje i promišljanja.

– Polaznici seminara suočavaju se u opisanom seminaru s vlastitim metodičkim postupkom vrlo reduciranih varijabli koji gledaju na videu i potom sami analiziraju.

– U dijaloško-argumentativnim raspravama učitelja sa sukolegama koji su seminar kritički promatrali, sudionici uče izgrađivati pozitivno ponašanje u nastavi te mijenjati ono manje uspješno.

Pedagog znanstvenik Siegfried Prell s pravom ukazuje na to da dotični učitelji uče nastavu prije svega kroz nastavu u učionici, a manje na predavanjima o nastavi.² Stoga tim vjeroučiteljima »usredotočenost na djelovanje« ne treba predavati samo kao princip vjeronauka na predavanjima, već i sami obrazovatelji trebaju potaknuti »učenje

¹ U tekstu koristim samo muški rod isključivo stoga da bih uštedio na prostoru. Molim žene da se osjećaju uključenima.

² Usp. S. PRELL, *Zehn Jahre Lehrerverhaltenstraining, Konzeption, Durchführung und Evaluation eines neuen Ausbildungskonzepts an der Justus-Liebig Universität Gießen*, u: G. P. BUNK - R. LASSALN (ur.), *Pädagogische Varia*, Steinbach bei Gießen 1995, str. 91-108, ovdje str. 104.

usredotočeno na djelovanje« – prije svega u svojim školskim praktičnim studijama.

Ovdje prikazani seminar o poboljšanju ponašanja u nastavi religijskih pedagoga nastao je iz *microteaching* seminara³ koji su održavani u Katoličkom institutu Justus-Liebig Sveučilišta u Gießenu, a na kojima su uvježbavane pojedine nastavne vještine, npr. verbalna ili neverbalna potpora ispravnom učeničkom doprinosu ili tehnika učiteljevih pitanja koja uvijek iznova daje povoda za kritiku.

Na seminaru o ponašanju u nastavi na kojem je religijskodidaktička teorija koja ima ulogu mijenjanja ponašanja uspješno povezana s praksom, stručno-znanstvene i didaktičke nastavne varijable su znatno smanjene. Sudionici seminara vježbaju samostalno u poboljšanim uvjetima. »Učitelj – mentor« poučava samo 6 »učenika« u religijskodidaktički pripremljenoj fazi nastavnog sata, koja traje najviše 10 minuta.

Sudionici seminara su vjeroučitelji koji su vjeronaučne metode upoznali prvenstveno iz udžbenika više ili manje bliskih praksi, te iskusni učitelji koji se ne zadovoljavaju time što su tijekom godina stekli određene metodičke sposobnosti već se izlažu i kritici svog metodičkog rada, koju iznose mladi. Sudionici seminara spremni su slušati, gledati te promišljati o prijedlozima poboljšanja. Oni žele osvježiti i obnoviti paletu svojih metoda. Voditelj seminara pazi na to da mladi i stari sudionici seminara budu ravnomjerno raspoređeni kako u ovoj zajednici učenja i poučavanja govor koji treba ispravljati, međusobno slušanje, uzajamni dijalog među generacijama te međusobno uzimanje i davanje ne bi postali jednostrani.

Na seminaru može sudjelovati 15, najviše 20 osoba, kako se ne bi ugrozio uspjeh učenja.

Rad se sastoji od:

- uvježbavanja osnovnih religijsko-didaktičkih vještina – npr. formuliranja konkretnih nastavnih ciljeva ili isticanja četiriju unutarkurikularnih elemenata – postavljanja cilja, sadržaja, metoda i medija,
- eksperimentiranja s ponašanjem u nastavi, koje praksa zahtijeva, a koje je povezano s iskustvima, individualnim sposobnostima, idealnim vjeronaučnim predodžbama sudionika seminara,
- samokritičkog zapažanja vlastitog ponašanja u nastavi,
- dobivanja vlastite slike od strane sukollega,
- mijenjanja putem konstruktivne kritike od strane sudionika seminara koja pokazuje alternative i
- stjecanja proširene i/ili nove sposobnosti djelovanja putem ponavljane vježbe.

Glavni zadatak voditelja seminara je prije svega poboljšanje atmosfere u radnoj grupi kako bi se njeni članovi ohrabрили da otvoreno razgovaraju o svojim metodičkim problemima u vjeronauku, te o planiranju, tehničkoj organizaciji i pokretanju seminara. On uvijek iznova podsjeća sudionike da seminar ima pozitivno načelo. Njime se prije svega želi ojačati, ciljano proširiti i nadopuniti ponašanje suradnika u nastavi te ga po mogućnosti ispravljati putem uvida i razumijevanja. Voditelj seminara nipošto ne treba razrađivati neznane sudionikâ vježbe. To bi ih obeshrabrilo i bilo bi kontraproduktivno.

Za vrijeme vježbe voditelj seminara ulazi po mogućnosti u pozadinu događaja. Kao benediktinskidiskretan⁴ mentor, svje-

³ Usp. B. JENDORFF, *Microteaching – Ein Element in der Religionmslehrausbildung*, u: »Religionspädagogische Beiträge« 7/1981.

⁴ Usp. pravilo Sv. Benedikta LXIV: »Redovnik mrzi i ljubi braću. Ako ga se upozorava, on postupa pametno i ne čini previše dobra kako se ne bi razbila

stan svoje obveze poštivanja osobe, te supsidijarnosti i solidarnosti, slijedi put prema cilju osoba koje same idu.

Stručni interes za *predmet* seminara, tj. ponašanje u nastavi, međusobno isprepleće sudionike seminara; samo se po sebi razumije da je i voditelj seminara u to uključen. Započinje »mi« osjećaj. Grupa nastoji stvoriti ugodnu radnu atmosferu, koja je obilježena prihvaćanjem i poštivanjem individualnih sposobnosti.

U daljnjem ćemo tekstu prikazati kao nastavnu jedinicu »pripovijedanje«⁵ jedne biblijske perikope za učenike 3. razreda osnovne škole. Rudi Ott utvrđuje da je pripovijedanje neophodan oblik komunikacije na vjeronauku, koji »utemeljuje zajednicu; otvara proces sporazumijevanja o iskustvima koja nas motiviraju i potiču na razmišljanje«⁶. Taj religijski pedagog iz Mainza razlikuje razinu odnosa i razinu sadržaja u biblijskom pripovijedanju. On učiteljima koji vježbaju daje kriterije koji mogu poslužiti kao putokazi za obje razine. Sudionici vježbe trebaju ih uvažavati pri izradi kategorija za ocjenjivanje.

1. OKVIRNI UVJETI

Seminar se održava tri mjeseca, po četiri sata tjedno. Za to su najprikladniji popodnevni sati, kad je radno opterećenje manje i lakše je vremensko produživanje ili skraćivanje.

Voditelj vježbe pazi na to da »globalne činjenice«⁷, područje važno zbog utjecaja na rad – npr. mogućnosti sjedenja i pisanja sudionika vježbe, ne sprečavaju komunikaciju i interakciju.

Seminarskoj grupi potreban je velik prostor za vježbu. On u datom trenutku mora omogućiti rad u malim grupama i djelomično se treba moći bez velikih preinaka pretvoriti u »učionicu«, u kojoj ras-

pored sjedenja potiče komunikaciju na vjeronauku.

Sljedeći, manji prostor služi kao soba za konzultacije, koja svojim ambijentom neće blokirati autorefleksiju osobe koja vježba. Za to je najprikladnija udobno uređena soba voditelja vježbe.

Što se tiče tehničkih pomagala, treba instalirati kasetofon, još bolje videorekorder.

Vježba sudionika seminara snima se na kasetofon ili još bolje videokamerom. Tonsko snimanje na kasetu obuhvaća verbalno ponašanje – sadržaj komunikacije i govorne komponente ponašanja: kvalitetu glasa (npr. jačinu glasa) ili način govora (npr. brzinu govora). Uz pomoć videouređaja možemo dodatno snimati neverbalno ponašanje: osnovne motoričke sposobnosti, kao i kontakt pogledom, gestikulaciju, mimiku. Tehnička pomagala olakšavaju povratnu informaciju učiteljima koji vježbaju. Ponovno preslušavanje bilježi npr. govor učitelja koji odgovara učeničkoj grupi određene dobi ili šutnju »učitelja« koji tako odbija pogrešnu učeničku reakciju. »Učitelj« će vrlo teško opravdati npr. svoj preslabi kontakt s učenicima pogledom, pokušati prodiskutirati svoju učiteljsku reakciju ili podcjenjivati svoje inverzivno

posuda želi li prerevno očistiti rdu... Savijena cijev ne smije se lomiti! On uzima to i ostala svjedočanstva dara razlikovanja – majka kreposti! On sve uređuje s mjerom kako bi jaki našli što traže a slabi se ne bi prestrašili.«

5 I. BALDERMANN, *Erzählen*, u: N. METTE - F. RICKERS (ur.), *Lexikon der Religionspädagogik*, sv. I, Neukirchen-Vluyn 2001, str. 435-441; ovdje je navedeno još vrijednih podataka o literaturi.

6 R. OTT, *Biblisches Erzählen- eine unverzichtbare Form religiöser Bildung*, u: H.-F. ANGEL - U. HEMEL (ur.), *Basiskurse im Christsein zu Ehren von Wolfgang Nastainczyk*, Frankfurt am Main 1992, str. 333-350, ovdje str. 335.

7 R. C. COHN, *Es geht um Anteilnehmen. Die Begründerin der TZI zur Persönlichkeitsentfaltung*, Freiburg 1989.

postavljanje pitanja. Nakon mogućeg početnog obrambenog stava i razumljive težnje za opravdanjem povećava se mogućnost da se putem uvida i slušanja započne proces mijenjanja ponašanja u nastavi.

Voditelj vježbe posvećuje veliku pozornost brznoj povratnoj informaciji u pojedinačnim i grupnim raspravama s učiteljima koji vježbaju. Učitelj koji vježba pritom puno uči o svom ponašanju u nastavi – odnosno o svojoj sposobnosti komunikacije pogledom ili vođenju diskusije uz pomoć gestikulacije i mimike. On također puno saznaje i o svom osobnom djelovanju na učenike i sukolege koji vježbaju i sistematski promatraju – npr. promatrači su dobili dojam da je učitelj koji vježba iznio svoju priču nezainteresirano. To ga može potaknuti da mijenja svoje planirano idealno ponašanje u nastavi putem usporedbe s prikazanim realnim ponašanjem u vježbi.

2. FAZE VJEŽBE

2.1. Grupa koja vježba odabire za temu jedan nastavni plan, nastavnu sliku ili model, te ne skreće s obveznog sadržaja, već je stalno usmjerena na nastavni plan koji treba razraditi, a koji obuhvaća 6 sati nastave.

2.2. Potom grupa, u kojoj je izvršena podjela rada, ispituje plan s različitih gledišta. To su:

- a) Kongruencija. Čime se može dokazati da će učenici prema svim predviđanjima prepoznati: (1) cilj nastave u nastavnoj jedinici i na satovima, (2) sadržaje i (3) metode i sredstva, nastavnu organizaciju, kako bi ih se moglo promatrati?
- b) Konzistencija. Čime se može potkrijepiti da kurikularni međusobno ovisni elementi (1-3) ne stoje nepovezano

jedni uz druge, već da slijede unutar-nju logiku da su neophodni?

- c) Kontingencija. Čime možemo potkrijepiti da će se planirana nastava, koju potom treba inscenirati, dokazati kao nastavno učinkovita?

2.3. Grupa treba prema potrebi, na temelju stvarnih iskustava i/ili idealnih predodžbi kritički rekonstruirati plan sata.

2.4. Grupa iz središnjeg sata odabire za vježbu nastavnu fazu koju možemo promatrati kao primjer za vjeronauk: npr. osnovni oblik religijskog i biblijskog učenja u osnovnoj školi, pripovijedanje biblijske perikope za učenike 3. razreda.

2.5. Izvjestitelj obavještava o historijsko-kritičkom tumačenju odabrane perikope, po mogućnosti produbljujući podatke iz objavljenog nastavnog plana.

2.6. Sljedeći izvjestitelj ciljano daje metodičke naputke za pripovijedanje.⁸ Učitelj nipošto ne smije predavati napamet naučenu reprodukciju biblijskog teksta. On ispravno pripovijeda konkretnim učenicima ako dopušta da tekst postane životan »uz pomoć praktično-kritičkog efekta i opasno-oslobađajuće namjere«⁹.

2.7. Grupa koja vježba opisuje fiktivnu skupinu učenika 3. razreda, po mogućnosti na temelju »slike heterogenog razreda«¹⁰ koja je zamišljena planom sata po kojem treba pripovijedati. Pritom su korisna iskustva iz prethodnih hospitacija i/ili vjeronauka održanog na vlastitu odgovornost

⁸ Usp. npr. D. STEINWEDE, *Werkstatt Erzählen. Anleitung zum Erzählen biblischer Geschichten*, Comenius Institut, Münster 1974.

⁹ J. B. METZ, *Kleine Apologie des Erzählens*, u: »Concilium« 9(1973), 334-341, ovdje str. 337.

¹⁰ Usp. B. JENDORFF, *Religion unterrichten – aber wie? Vorschläge für die Praxis*, München 1997, 82-88.

kako bi se što realnije predstavile značajke učenja različitih tipova učenika. Sjećanja iz vlastitog osnovnog školovanja u pravilu zbog vremenske udaljenosti nisu dovoljna.

2.8. Na pitanje: »Zašto želim da se ova perikopa pripovijeda učenicima osnovne škole?« sudionici seminara trebaju naći vlastiti odgovor. Za »pripovijedanje« je potrebno formulirati svrhu nastave. Ona treba da ostvari specifičan doprinos u obogaćivanju nastavnog cilja. Tijek pripovijedanja, koji pritom treba utvrditi, određen je formuliranjem cilja. Ono ukazuje na to koje akcente za koje se može egzegetski odgovarati treba postaviti učenicima u njihovoj specifičnoj životnoj situaciji. Iz toga proizlazi ciljano upotrijebljen govor tijela¹¹ pripovjedača, uz pomoć kojega se slušačima u prvom redu prenosi obavijest o odnosima, kao i verbalno izražavanje vjeroučitelja koje treba oblikovati, a sadržajem kojega se on obraća prije svega »stručnom uhu« (Friedemann Schulz von Thun) učenika. U kojem odlomku on priča vrlo polagano ili puno brže?

2.9. U domaćem samostalnom radu svaki sudionik seminara načini svoj prijedlog pripovijedanja. On u svom planu pripovijedanja razrađuje specifične osobne varijable, koje ukazuju na individualni tip pripovijedanja koji on pokušava ostvariti.

2.10. U malim grupama pismeno se određuju kategorije vrednovanja budućeg pripovijedanja kako bi se potom nakon jednog kruga diskusije te kategorije snimale u povratnoj informaciji. Svaki indikator opremljen je skalom vrijednosti da bi se prikazao subjektivni dojam. Npr.

- Pripovijedanje je u potpunosti odgovaralo – nije odgovaralo nastavnom cilju.
- Sadržaj je bio egzegetski ispravan – neispravan.

- Pripovijedanje je bilo primjereno vrsti teksta – bilo je ispravljano, modernizirano.
  - Pripovijedanje je bilo – nije bilo konkretno-zorno za ove učenike.
  - Gestikulacija pripovjedača je bila jako – slabo izražena.
  - Mimika je bila suzdržana – dosadna.
  - Pripovjedač je govorio brzo – polagano.
  - Naglašavanje je bilo živahno – monotono.
- Uz zaokruživanje je potrebno obrazloženje.

2.11. Ovim postupkom uočavaju se slabosti u organiziranju:

- Tko ima hrabrost pripovijedati i svoj učinak u vježbi izložiti kritici?
- Koja dva člana grupe odabire pripovjedač kao osobe od svog povjerenja – A) za pripovijedanje koje treba iznova individualno pripremiti (2.12.1) i B) za buduću individualnu fazu povratne informacije (2.14.2)?
- Kojih šest sudionika seminara ima ulogu »učenika«?
- Tko kao »tehničar« preuzima odgovornost za prihvaćanje i prepričavanje priče te nakon pokušaja vježbe vodi ocjenjivački razgovor sa »učenicima«?
- Ostali sudionici vježbe promatraju proces pripovijedanja i daju povratne informacije.

2.12. Istovremeno treba obaviti sljedeće zadatke:

2.12.1. Pripovjedač i tutor još jednom prolaže planirano pripovijedanje i paze jesu li u točki 2.10 formulirani indikatori uzeti u obzir.

¹¹ Usp. B. JENDORFF, *Podučavanje vjeronauka glavom, rukama i nogama. Neverbalna komunikacija*, u: »Kateheza« 23(2001)2, 125-133.

2.12.2. »Grupa učenika« utvrđuje tko predstavlja koji tip učenika – npr. »sveznalicu« ili »učenika koji ometa«. Sudionici mijenjaju perspektivu; uče kako bi se mogli uživjeti u ulogu osmogodišnjeg učenika: Kako sjedi osnovnoškolac? Kako govori? Kako reagira gestikulacijom i mimikom na monotono pripovijedanje učitelja?

2.12.3. Promatrači prerađuju indikatore povratne informacije i pojašnjavaju hoće li svi odmah interpretirati korištene pojmove. Kako se doima gestikulacija koja naglašava ili zbunjuje pripovijedanje? Sudionici seminara utvrđuju tko će paziti na koja 2 do 3 indikatora ponašanja.

2.12.4. »Tehničar« ispituje uređaj za snimanje kako bi isključio nezgode za vrijeme pripovijedanja.

2.13. Pokušaj pripovijedanja.

2.13.1. »Učitelj« pripovijeda šestorici »učenika«.

2.13.2. Promatrači uza svoj vlastiti vide i alternativni prijedlog pripovijedanja i obrađuju povratne informacije.

2.13.3. »Tehničar« snima pripovijedanje.

2.14. Ocjenjivačka faza

2.14.1. Promatrači naposljetku daju ocjene i obrazlažu ih. Ako ima dovoljno vremena, osmišljavaju varijante pripovijedanja.

2.14.2. Pripovjedač sluša i gleda pokušaj pripovijedanja u sobi za konzultacije sa svojim tutorom B). Potom bilježi samopažanje svog pripovijedanja na somatskoj, emocionalnoj i kognitivnoj razini. Ti dojmovi utječu na ocjenjivački plenumski razgovor (2.15). U pravilu, učitelj koji vježba uočava eventualni nesklad između planiranog i ostvarenog pripovijedanja. Je li pripovijedanje ponajprije ostvarilo određenu svrhu nastave? Koji su indikatori ponaša-

nja dobro ostvareni? Tutor razjašnjava kolegama što zna – iako možda samo djelomično. Učitelj koji vježba i tutor predviđaju kritiku promatrača. Koje sposobnosti pripovjedač treba proširiti ili iznova razviti? Stvaraju se varijante pripovijedanja.

2.14.3. »Tehničar« raspravlja s »učenici-ma« je li njegovo djelovanje bilo primjerenom učenicima i na temelju upravo doživljenog iskustva raspravlja o prednostima i slabostima »učitelja«. Usaglašavaju se oko zajedničke kratke kritike učeničkog stajališta, koja potom ulazi u daljnje ocjenjivanje plenuma.

2.15. Na početku faze ocjenjivanja u plenumu voditelj vježbe podsjeća na pravila davanja povratne informacije koje se mora dokazati kao usluga učitelja koji vježba i previdanje povratne informacije, u kojem se uši kritiziranog ne zatvaraju, već se otvaraju prijedlozima. Pripovjedač treba promišljati i modificirati poticaje svojih kritičara, koji su zainteresirani za njegov daljnji dolazak.¹² »Faza povratne informacije prikladna je za pojačano učenje. Tu učitelji koji vježbaju dobivaju pohvale, pozitivne upute, ali i stručno opravdanje kritičke primjedbe. Promatrači/čice naglašavaju što je dobro prošlo«¹³.

2.15.1. Potom sudionici seminara gledaju i slušaju fazu pripovijedanja. Playback nema samo učinak produblivanja već i učenja na modelu. On sprečava da se vježba ocjenjuje po segmentima samo prema ocjenjivačkim indikatorima.

2.15.2. Promatračima treba po mogućnosti dati vremena za ispravak vlastitih procjena.

¹² Usp. B. JENDORFF, *Verbesserung des Lehrverhaltens durch Training methodischer Schritte (Micro-teaching)*, u: »Katechetische Blätter« 103(1978), 794-801, ovdje str. 797.

¹³ S. PRELL, *Zehn Jahre Lehrverhaltenstraining*, 105.

2.15.3. Učitelj koji vježba započinje samoanalizu opisom svog emocionalnog i tjelesnog stanja za vrijeme pripovijedanja pred »razredom«. On rekonstruira svoju nastavu i govori koju je didaktičku svrhu slijedio i čemu je posvećivao osobitu pozornost u svom pripovijedanju.

Uz pomoć indikatora vježba kritiku detalja, pri čemu važe argumente za i protiv. Učitelju koji vježba pomaže njegov tutor. Grupa smije postavljati samo pitanja kojima je svrha bolje razumijevanje, a nipošto kritiziranje (kao onih koji više znaju).

2.15.4. U završnoj raspravi promatrači dokazuju didaktičko gledanje i sposobnost analiziranja izlažući i obrazlažući svoje ocjene indikatora. »Učenici« po mogućnosti nadopunjuju uz pomoć vlastite kratke kritike. U ovoj fazi pripovjedač ima pravo stalno postavljati pitanja i nastoji otvoriti raspravu o izloženim točkama kritike.

2.16. Vježba završava stručnim mišljenjem, koje su samostalno razradili svi sudionici vježbe kod kuće, a u kojem se razrađuju prednosti i nedostaci na razini odnosa i na sadržajnoj razini pripovijedanja.

2.17. Nakon diskusije o dva ili tri stručna mišljenja u plenumu vježba se može nastaviti s istim pripovjedačem ili s drugim učiteljem od nastavne faze u točki 2.11.

Bilo bi pogrešno da se vježba ponašanja u nastavi – iz bilo kojih razloga – okrene protiv stručnog praktikuma katoličkog vjeronauka. Oba nastavnopraktična seminara imaju vlastiti profil. Seminar o ponašanju u nastavi ne smije biti jeftin niti brzi program za skup posao u stručnoj praksi.

*Prijevod s njemačkoga:
Kristina Tremljan*